

UTICAJ KRIZE NA RAČUNOVODSTVENI SISTEM¹

Šerif Šabović

Ekonomski fakultet Priština u Kosovskoj Mitrovici

Rezime: Pouzdan računovodstveni sistem je osnova funkcionisanja tržišne ekonomije. Finansijski izveštaji, računovodstvo i revizija pružaju relevantne informacije o finansijskom položaju i uspešnosti poslovanja preduzeća. Potreba za unapređenjem finansijskog izveštavanja, računovodstva i revizije je opšti trend u svim finansijskim sistemima. Ovo je uslovljeno pojavom finansijskih kriza i kriza korporativnog upravljanja. Danas finansijska kriza ima globalni karakter.

Ključne reči: finansijski izveštaji, računovodstvo i revizija, globalna finansijska kriza, instrumenti bilansiranja, *acquis communautaire* i Međunarodni računovodstveni standardi, izveštavanje po segmentima preduzeća.

UVOD

Savremeni koncept računovodstva i revizije podrazumeva uvođenje standarda kvaliteta finansijskog izveštavanja. Standardi moraju biti zasnovani na principima upravljanja ukupnim kvalitetom. To podrazumeva sagledavanje i ocenu uspešnosti obrazovanja računovodstvenih kadrova u zemljama u tranziciji. Pобољшanje kvaliteta finansijskog izveštavanja obuhvata usvajanje i ispunjenje relevantnih delova *acquis communautaire* i Međunarodnih računovodstvenih standarda, kao i najbolje međunarodne prakse. Jačanje regulatornog i nadzornog okvira u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima i EU pravom i praksom, predstavlja prioritet u uslovima globalne finansijske krize.

Zakonska računovodstvena regulativa u većini zemalja regiona nije uskladen sa Međunarodnim računovodstvenim standardima. To je slučaj sa mnogim zemljama koje se nalaze u fazi tranzicije. Ovo se negativno odražava posebno na velika, multiproizvodna, diversifikovana i dislocirana preduzeća. Ovo stanje negativno utiče i na ona preduzeća koja su upućena na inostrano tržište, a čijim se vlasničkim i dužničkim hartijama od vrednosti trguje na berzi efekata. Sve to nameće prioritarnu obavezu usklađivanja internog računovodstvenog izveštavanja sa zahtevima Međunarodnih računovodstvenih standarda.

¹ Pregledni naučni rad

1. Rano otkrivanje kriza u poslovanju preduzeća

Nepredvidive promene i nepredviđeni događaji prouzrokuju neizvesnost. Neizvesnost je glavni faktor rizika. Svi poremećaji u odnosu na redovno stanje u suštini čine rizik. Ako je rizik složen i nekontrolisan, on izaziva krizu. Kriza je crv koji nagrizava preduzeće „u korenu”.

Fenomen rizika mora se objasniti sa više aspekata, kako bi se moglo njime što uspešnije upravljati. Da bismo bolje razumeli pojam rizika, moramo se osvrnuti na ulogu informacija. Na tržištu često jedna strana ne zna dovoljno o drugoj strani, kako bi mogla ispravno da donese poslovne odluke. Takva nejednakost predstavlja vrstu rizika poznatu pod nazivom asimetrične informacije. Asimetrične informacije predstavljaju nedovoljno znanje jedne strane u odnosu na drugu prilikom donošenja poslovnih odluka.[4]

Problem asimetričnih informacija dovodi do rizika negativne selekcije i moralnog hazarda. Rizik negativne selekcije nastaje pre nego što je preduzeće donelo određenu odluku. Moralni hazard nastaje nakon što preduzeće donese određenu poslovnu odluku.

Rizik može biti materijalne i nematerijalne prirode. Materijalni rizik znači gubitak ili štetu na nekom predmetu ili materijalnoj stvari. Nematerijalni rizik znači gubitak rejtinga, koji može imati velike posledice na uspeh preduzeća.

Blagovremeno otkrivanje uzroka rizika postaje izvanredno važan faktor stabilnosti preduzeća. Usled sve težeg prilagođavanja tokovima razvoja, preduzeća su sve više izložena riziku naučno-tehničkog progressa.

Nemoguće je zamisliti opstanak savremenog preduzeća bez:[1]

- a) povećanja inovativnosti, kreativnosti i efikasnosti menadžmenta,
- b) fleksibilnog prilagođavanja promenama i povećanom riziku poslovanja i
- c) potpunih i blagovremenih informacija.

Rastuća složenost je fenomen današnjeg doba. Ona počiva na razvoju nauke i tehnike. Na pojavu rastuće složenosti posebno utiče brzina, vreme i mnogobrojnost informacija. Informacije cirkulišu kao „potoci“. Njihova količina i mnogobrojnost se stalno uvećavaju.

Preduzeća su permanentno izložena riziku. Rizik je fenomen procesa i trajanja. To nije samo trenutno stanje. Elementi rizika u preduzećima su

raznovrsni. Neprestana izloženost riziku i nemogućnost prilagođavanja izaziva krize u preduzećima.

Pojam krize potiče od grčke reči „krisis“ što znači preokret, poremećaj, neredovno stanje, zbrka. To je posebno stanje u razvoju jedne pojave. Kriza predstavlja obrt stvari u odnosu na dotadašnji tok. Kriza je puna previranja, ali svaka pokazuje neko kretanje. Kada su protivurečnosti sistema poznate i kretanja su objašnjiva, iako su neprihvatljiva i razarajuća.

Da bi se shvatio pojam krize u preduzećima, potrebno je definisati pojmove „poteškoća“ i „poremećaja“ u poslovanju. Poteškoće predstavljaju neredovno stanje, neusklađenost sa normalnim tokovima poslovanja. Poteškoće su blaži vid poremećaja u preduzeću. One nastaju pre poremećaja. Međutim, svojim učestalim delovanjem utiču na pojavu poremećaja. Poteškoće u naplati potraživanja ako duže potraju, izazivaju poremećaje u vidu nelikvidnosti. U preduzeću poteškoće u pogledu nabavke sirovina ako duže potraju, dovode do poremećaja u procesu proizvodnje.[11]

Poremećaji u preduzeću nastaju kada je rezultat na margini pozitivnog. Preduzeće nema zarade u poslovanju, a akcionarima se ne isplaćuju dividende. Očigledno je, da su poremećaji već nastali. Ako se ne zaustave, poslovanje u preduzeću biće sve komplikovanije. Preduzeće mora preduzeti efikasne mere za otklanjanje uzroka koji su doveli do takvog stanja. Na pojavu poteškoća i poremećaja deluju isti faktori. Ako deluju duže, poteškoće se polako pretvaraju u poremećaje. Poteškoće koje se na vreme ne eliminišu generiraju u poremećaje.

Kriza je nemogućnost prilagođavanja preduzeća uslovima tržišta i naučno-tehničkog razvoja. Kriza podrazumeva poteškoće i poremećaje većeg stepena. Delovanje je višestrano i složeno. Uzroci nastanka krize, spoljni i unutrašnji, istovetni su kao i kod poteškoća i poremećaja.

Kriza izaziva stanje nesolventnosti preduzeća. Nesolventnost nastaje kada visina obaveza prevazilazi stanje sredstava. To je stanje kada ostvareni gubici premašuju kapital preduzeća. Nesolventnost je stanje krize u preduzeću.

2. Harmonizacija računovodstvenih standarda u funkciji objektivnog finansijskog izveštavanja, računovodstva i revizije

Finansijski izveštaji su neposredan proizvod sistema računovodstvenog izveštavanja, računovodstva i revizije. Finansijski izveštaji su najznačajniji instrumenti informisanja zainteresovanih stejkholdera o performansama preduzeća za određeni vremenski period.[6] Analiza računovodstvene reforme i računovodstvenog izveštavanja pokazuje, da je nivo harmonizacije finansijskog izveštavanja, računovodstva i revizije sa međunarodnim računovodstvenim standardima različit u pojedinim zemljama regiona. Pojedine zemlje su na početku tog procesa, dok su druge zemlje regiona na kraju procesa implementiranja EU *acquis communautaire*.

Pouzdan računovodstveni sistem je osnova funkcionisanja tržišne ekonomije. Finansijski izveštaji pružaju relevantne informacije o finansijskom položaju, uspešnosti, kapitalizaciji i tokovima gotovine preduzeća. Finansijski izveštaji prezentuju ekonomsku suštinu poslovnih transakcija i događaja.[5] Potreba za unapređenjem finansijskog izveštavanja, računovodstva i revizije je opšti trend u svim finansijskim sistemima. Ovo je pre svega uslovljeno pojavom finansijskih kriza i kriza korporativnog upravljanja, koje su prisutne još od osamdesetih godina prošloga veka u mnogim zemljama. Danas, finansijska kriza ima globalni karakter. Kvalitetno finansijsko izveštavanje, računovodstvo i revizija, pomažu izbegavanju i oklanjanju finansijskih kriza i imaju pozitivan uticaj na ukupna ekonomska kretanja. Propisi o računovodstvu i reviziji u većini zemalja regiona Jugoistočne Evrope nisu u potpunosti usaglašeni sa relevantnim elementima fundamentalnog *acquis-a* o finansijskom izveštavanju, računovodstvu i reviziji (četvrta, sedma i osma Direktiva).

Važnost *acquis communautaire* za zemlje regiona Jugoistočne Evrope je dvostruka:

1. to je visoko kvalitetan model za unapređenje finansijskog izveštavanja, računovodstva i revizije, i
2. usvajanjem *acquis communautaire* u oblasti računovodstva i revizije, podržava cilj većine zemalja Jugoistočne Evrope da postanu članice EU.

Zemlje regiona moraju pokazati, da ne primenjuju *acquis communautaire* samo u zakonu, već da preduzimaju i konkretne mere implementacije u praksi (institucionalni okvir). U tom pogledu, zemlje regiona mogu se osloniti na iskustvo postojećih zemalja članica EU. Stvaranje visoko kvalitetnog regulatornog i institucionalog okvira za finansijsko izveštavanje, računovodstvo i reviziju zahteva sprovođenje reformi u sferi zakonodavstva.

Osnovne računovodstvene i revizorske direktive su:

1. Četvrta direktiva,

2.Sedma direktiva, i

3.Statutarna direktiva revizije.

Ad1) Četvrta direktiva ima za cilj ujednačavanje nacionalnih propisa članica EEZ o polaganju računa i finansijskom izveštavanju. Posebnost pravnog poretka zemalja članica EEZ uslovila je znatne razlike u nacionalnim propisima. To je imalo za posledicu nemogućnost upoređivanja finansijskih izveštaja u okviru zemalja EEZ. Međutim, to je bio preduslov slobodnog kretanja kapitala. Otuda je i nastala potreba ujednačavanja principa procenjivanja, kontrole i objavljivanja godišnjih računa.

Ad2) Sedma direktiva o konsolidovanim računima koordinira nacionalne zakone o konsolidovanim računima i definiše okolnosti pod kojima se konsolidovani računi izrađuju.

Ad3) Statutarna direktiva revizije je poznata kao nova osma EU Kompanije zakonska direktiva. Ona objašnjava odgovornost statutarne revizora i postavlja određene etičke principe kako bi osigurala objektivnost i nezavisnost. Direktiva uvodi zahtev za spoljnu garanciju kvaliteta, osigurava javni nadzor nad revizorskom profesijom i poboljšava kooperaciju između nadzornih organa u EU.

Transparentnost i objavljivanje podataka je od izuzetne važnosti za efikasno korporativno upravljanje i funkcionisanje tržišta kapitala. Kvalitetni i uporedivi finansijski izveštaji omogućuju investitorima da procene performanse i perspektivu rasta i razvoja preduzeća. Donošenje pouzdanih investicionih odluka podrazumeva regularan i pravovremen pristup pouzdanim i uporedivim informacijama. Transparentnost i objavljivanje podataka je baza za tržišno orijentisan nadzor nad radom preduzeća. To omogućuje vlasnicima preduzeća i javnosti da ocenjuju uspešnost menadžmenta preduzeća. [9]

Presudnu ulogu na kvalitet finansijskih izveštaja ima podrška obrazovanju i razvoj računovodstvene i revizorske profesije. U tom procesu glavnu ulogu imaju institucije za stvaranje i transfer računovodstvenih znanja, kao i profesionalne asocijacije računovođa i revizora. Njihova uloga je kontinuirana edukacija i usavršavanje računovođa i revizora. To je dinamičan proces koji se oslanja na harmonizaciju računovodstvenog obrazovanja sa odgovarajućom međunarodnom profesionalnom računovodstvenom regulativom. Kvalitet finansijskih izveštaja prvenstveno je uslovljen kvalitetom stvaranja i transfera računovodstvenog znanja i profesionalnom edukacijom računovođa i revizora.

Osnovni cilj harmonizacije finansijskog izveštavanja je podizanje kvaliteta primene međunarodnih standarda računovodstva i revizije do nivoa koji će povećati korisnost računovodstveno-revizorske delatnosti i obezbediti usklađenost sa *acquis communautaire*. Na osnovu ovog cilja razvijen je čitav sistem ciljeva, koji ustvari predstavlja samo razradu osnovnog cilja. Sistem ciljeva obuhvata sledeće:

1. Zakonodavni okvir za međunarodno priznato finansijsko izveštavanje.
2. Visok stepen usklađenosti finansijskih izveštaja sa EU *acquis communautaire* i međunarodno prihvaćenom praksom.
3. Zakonodavni okvir za reviziju finansijskih izveštaja usklađen sa EU *acquis communautaire* i međunarodnom praksom.
4. Finansijsko-računovodstvene institucije koje imaju kapacitet da implementiraju i razvijaju okvir za primenu međunarodnih standarda računovodstva i revizije.
5. Mehanizme nadzora i kontrole u obavljanju računovodstvenih i revizorskih poslova.
6. Razvoj računovodstveno-revizorske profesije i primena etičkih standarda i kodeksa ponašanja.
7. Mehanizme delovanja tržišne discipline na kvalitet finansijskog izveštavanja.
8. Razvoj i uvođenje novih oblika međunarodne saradnje u ostvarivanju tehničke pomoći.

U pogledu informacija koje pružaju, finansijski izveštaji moraju ispunjavati sledeće zahteve:[8]

1. Razumljivost je najvažnija karakteristika finansijskog izveštaja. Zahtev za razumljivošću finansijskih izveštaja znači, da su informacije u finansijskim izveštajima razumljive odmah, odnosno, u momentu upoznavanja korisnika sa njima.

2. Relevantnost polazi od toga, da se korisnost informacija ocenjuje samo na osnovu toga koliko su one relevantne za donošenje poslovnih odluka korisnika. Prema paragrafu 26.Okvira za pripremanje i prezentaciju finansijskih izveštaja, informacija je relevantna kada utiče na ekonomske odluke korisnika time što im pomaže da procene prošle, sadašnje ili buduće događaje ili time što potvrđuje ili ispravlja prethodne procene korisnika. [12]

3. Pouzdanost prema paragrafu 31.Okvira predstavlja informaciju koja nema materijalnih grešaka i predrasuda, a korisnici se mogu na nju osloniti da verno predstave ono što informacija predstavlja ili što bi moglo da se očekuje da ona predstavlja.[12]

4. Uporedivost predstavlja zahtev da finansijski izveštaji preduzeća u uzastopnim periodima budu uporedivi. Zahtev uporedivosti podrazumeva i mogućnost upoređivanja finansijskih izveštaja različitih preduzeća. U vezi sa zahtevom uporedivosti je i koncept materijalnosti, koji podrazumeva odvojeno prikazivanje u finansijskim izveštajima svake materijalno značajne stavke.

Finansijski izveštaji su proizvod velikog broja transakcija i događaja u preduzeću. Dobijeni podaci se grupišu u skladu sa njihovom prirodom i funkcijom određene grupe ili klase, a označavaju kao elementi finansijskih izveštaja. U elemente koji prikazuju finansijsku poziciju preduzeća spadaju imovina, kapital i obaveze, a u elemente na osnovu kojih se utvrđuje uspešnost poslovanja preduzeća spadaju prihodi i rashodi.[7]

Konkretno aktivnosti koje treba sprovesti u cilju harmonizacije računovodstvenog izveštavanja, računovodstva i revizije odnose se na sledeće:

1. dogradnja normativno-institucionalnog okvira,
2. razvoj mehanizma nadzora, i
3. delovanje tržišne discipline.

Ad1) Dogradnja normativnog okvira podrazumeva statutarno zaokruživanje primene Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja, Međunarodnih standarda revizije, etičkih standarda, kao i pravila delovanja računovodstvene i revizorske profesije.

Institucionalni okvir podrazumeva jačanje kapaciteta institucija koje doprinose ostvarivanju postavljenih ciljeva. To se pre svega odnosi na Ministarstvo finansija, Centralnu banku, Komisiju za hartije od vrednosti, Agenciju za osiguranje depozita, Poresku upravu i dr.

Ad2) Mehanizam nadzora podrazumeva razvoj korporativnog, samoregulatornog i upravnog nadzora. Korporativni nadzor znači uvođenje i razvijanje oblika interne revizije, uvođenje većeg stepena odgovornosti menadžerskog vrha za finansijsko izveštavanje, uvođenje revizorskog odbora i procedura za izradu finansijskih izveštaja. Samoregulatorni nadzor pretpostavlja jačanje motiva i kapaciteta računovodstvene i revizorske struke.

Ad3) U okviru tržišne discipline nalaze se oni mehanizmi koji obezbeđuju pristup, uporedivost, aktivno delovanje u analitičkom i korekturnom smislu na osnovu informacija iz finansijskih izveštaja preduzeća. Sve što doprinosi aktivnom odnosu tržišta prema finansijskom izveštavanju određenog preduzeća, može se tretirati kao uticaj tržišne discipline.

Primena konkretnih aktivnosti u cilju harmonizacije finansijskog izveštavanja, računovodstva i revizije, pretpostavlja definisanje akcionog plana i vremenskog okvira za razvoj i impementaciju plana. Za svaku definisanu aktivnost potrebno je navesti instituciju odgovornu za njenu realizaciju i odgovarajući budžet i resurse.

3. Instrumenti bilansiranja u uslovima krize

Osnovni cilj bilansiranja u uslovima krize je realno održavanje vrednosti uloženog kapitala. Budući da tradicionalno računovodstvo pozicije bilansa stanja u uslovima krize procenjuje po nabavnim vrednostima, to se na određenim pozicijama ostvaruju ili inflatorni dobiti ili inflatorni gubici, kao odraz promene vrednosti novčane jedinice. Drugim rečima "nastaju razne pometnje pozicije bilansa".[2] Na realnim dobrima ostvaruju se inflatorni dobiti u visini razlike između vrednosti realiteta obračunatih po tržišnim nabavnim cenama na dan bilansiranja i vrednosti realiteta obračunatih po nabavnim cenama u momentu njihove nabavke.

Prilikom izrade bilansa preduzeća u uslovima krize, postoji mogućnost primene različitih instrumenata koji neposredno utiču na materijalnu sadržinu bilansa. Ovi instrumenti odnose se na pravila otpisivanja, procenjivanja, rashodovanja, vremenskih razgraničenja, predzaključnih knjiženja i sl. Njihova primena zavisi od zakonskih propisa o bilansiranju. Najvažniji instrumenti i mere koje utiču na materijalnu sadržinu bilansa su:

1. mogućnost primene različitih metoda amortizacije (linearne, progresivne, degresivne i funkcionalne);
2. mogućnost da se amortizacija obračunava iznad propisanih stopa;
3. mogućnost različite procene utrošaka zaliha materijala i trgovačke robe primenom različitih metoda (prosečna cena, FIFO i LIFO);
4. sloboda u obračunu i knjiženju troškova sitnog inventara i ambalaže (otpisivanje u potpunosti 100%, otpisivanje metodom 50% otpisa i kalkulatívni otpis);
5. sloboda u procenjivanju zaliha nedovršene proizvodnje, poluproizvoda i gotovih proizvoda (sistem obračuna po stvarnim troškovima, sistem obračuna po standardnim troškovima i sistem obračuna po standardnim varijabilnim troškovima);
6. sloboda u izboru trenutka rashodovanja potpuno ili delimično otpisanih osnovnih sredstava, sitnog inventara i ambalaže;
7. sloboda u procenjivanju troškova rizika zaliha (troškovi kala, rastura, loma i kvara);

8. sloboda u procenjivanju i korekciji salda računa stanja (gotovina i novac u blagajni, zalihe materijala, gotovih proizvoda i robe, ugrožena i nenaplativa potraživanja preduzeća);

9. sloboda u izboru i u kalkulisavanju računa vremenskih razgraničenja i dugoročnih rezervisanja;

10. mogućnost izbora različitih metoda obračuna periodičnog rezultata (metoda ukupnih troškova i metoda troškova prodatih učinaka).

Ilustracije radi, kako utiče jedna od pomenutih mera na materijalnu sadržinu bilansa preduzeća u uslovima krize i inflacije, pokazaćemo na primeru mogućnosti različite procene utrošaka zaliha materijla primenom različitih metoda obračuna. U tradicionalnom računovodstvu, obračun i knjiženje troškova materijala vrši se po stvarnim nabavnim cenama ili po planskim nabavnim cenama. Troškovi materijala obračunati po planskim nabavnim cenama, ne mogu biti predmet iskazivanja u bilansu preduzeća. U bilansu uspeha troškovi materijala moraju se iskazati po stvarnim nabavnim cenama, a ne po planskim nabavnim cenama. Zbog toga, preduzeća imaju obavezu, da pre bilansiranja periodičnog rezultata, plansku nabavnu vrednost utrošenog materijala svedu na stvarnu nabavnu vrednost. Svođenje planskih na stvarne nabavne cene vrši se periodično.

Troškovi materijala su proizvod utrošene količine materijala i nabavne cene. Troškovi materijala imaju svoju količinsku i cenovnu komponentu. Promene u nabavnim cenama iskazuju se kroz promene u cenovnoj komponenti troškova materijala. Kako se isti materijal nabavlja po različitim cenama, nastaje problem izbora stvarne nabavne cene za obračun utroška materijala. Zbog toga se u računovodstvu postavlja problem izbora i primene "prave" cene za obračun količine utrošenog materijala. Prema Međunarodnim računovodstvenim standardima, preporučuju se sledeće metode za obračun troškova materijala.[9]

1. Metoda prosečne cene,

2. Metoda prva ulazna cena jednaka prvoj izlaznoj ceni-FIFO,

3. Metoda poslednja ulazna cena jednaka prvoj izlaznoj ceni-LIFO.

Efekti primene različitih metoda stvarne nabavne cene na rezultat i zalihe materijala najbolje se mogu prikazati na sledećem hipotetičkom primeru: Ukupni prihodi preduzeća u posmatranom obračunskom periodu iznose 100.000 dinara. Ostali troškovi, osim troškova materijala su 30.000 dinara. Potrebno je, utvrditi efekte obračuna materijala primenom FIFO, LIFO i metode prosečne cene na rezultat i zalihe materijala preduzeća.

Tabela 1 : Efekti stvarne nabavne cene na rezultat i zalihe materijala

Metode obračuna	Troškovi materijala	Ostali troškovi	Rashodi	Prihodi	Poslovni rezultat	Vrednost zaliha
1	2	3	4 (2+3)	5	6 (5-4)	7
FIFO	41.000	30.000	71.000	100.000	29.000	68.000
Prosečna cena	43.600	30.000	73.600	100.000	26.400	65.400
LIFO	46.000	30.000	76.000	100.000	24.000	63.000

Primena različitih metoda obračuna troškova materijala ima za rezultat sledeće razlike:

- 1.razlike u visini troškova materijala (kolona2),
- 2.razlike u visini rashoda (kolona4),
- 3.razlike u visini poslovnog rezultata (kolona 6), i
- 4.razlike u vrednostima zaliha (kolona 7).

FIFO metoda iskazuje najniže troškove materijala, zato što se trošak materijala obračunava po cenama prvih nabavki koje su najniže. Zbog najnižih troškova materijala najviši je poslovni rezultat i najviša je vrednost zaliha. Zalihe su obračunate po višim cenama materijala koji je ostao na zalihi.

LIFO metoda iskazuje najviše troškove materijala, jer se utrošak materijala obračunava po cenama poslednjih, najviših cena nabavki materijala. LIFO metoda rezultira najmanji poslovni rezultat. Vrednost materijala na zalihi je najniža, jer ostaje materijal vrednovan po najnižim cenama.

Metoda prosečne cene iskazuje prosečnu visinu troškova materijala, prosečnu vrednost zaliha materijala i prosečnu visinu poslovnog rezultata. Primenom ove metode ublažavaju se negativni efekti prethodne dve metode. Obračun poslovnog rezultata, po bilo kojoj metodi stvarne nabavne cene, sadrži i inflatorne efekte. Inflatorni efekti se utvrđuju međusobnim sučeljavanjem prihoda obračunatih po tekućim prodajnim cenama sa troškovima obračunatim po ranijim nabavnim cenama. Ako je na primer, nabavna cena naredne nabavke 130 dinara za 1kg materijala "A", inflatorni efekat sadržan u poslovnom rezultatu pojedinih metoda može se ilustrovati na sledeći način:

Tabela 2 : Inflacioni efekti u poslovnim rezultatima

Metode kalkulacije	Količina u kg	Nabavna cena	Nabavna vrednost	Istorijski troškovi	Inflaciona dobit	Moguća nabavka u kg	Razlika u kg	Obračunati rezultat	Stvarni rezultat
1	2	3	4 (2x3)	5	6 (4-5)	7 (5:3)	8 (7-2)	9	10 (9-6)
FIFO	400	130	52.000	41.000	11.000	315	-85	29.000	18.000
Prosečna cena	400	130	52.000	43.600	8.400	335	-65	26.400	18.000
LIFO	400	130	52.000	46.000	6.000	354	-46	24.000	18.000

U uslovima krize i inflacije, pomenute metode stvarne nabavne cene ne obezbeđuju ponovnu nabavku iste količine materijala. Najviši inflatorni efekat iskazan je primenom FIFO metode, a najniži primenom LIFO metode. U uslovima krize i produženog rasta cena, potrebno je izabrati metod koji eliminiše ili ublažava nerealno iskazivanje poslovnog rezultata. Opasnost od potcenjene aktive mnogo je manja nego od precenjenog poslovnog rezultata. Precenjeni poslovni rezultat može da ugrozi materijalnu osnovu preduzeća. Obračun troškova materijala po LIFO metodi je najbliži iskazivanju realnog poslovnog rezultata preduzeća. U uslovima krize i inflacije najrealniji rezultat se postiže primenom LIFO metode.

4. Izveštavanje po segmentima preduzeća

Prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 14- Izveštavanje po segmentu preduzeća može biti po:

- 1.kriterijumu delatnosti (poslovni segment), i
- 2.geografski kriterijum (geografski segment).

Poslovni segment je jasno različit sastavni deo preduzeća u kome se stvaraju određeni učinci ili grupe srodnih proizvoda ili usluga. Različitost prinosa i rizika je kriterijum za identifikovanje poslovnog segmenta. Prilikom utvrđivanja da li su određeni proizvodi ili usluge srodni, neophodno je imati u vidu sledeće:[3]

- a) prirodu proizvoda ili usluge,
- b) prirodu povezanih procesa,
- c) vrstu ili klasu kupaca za učinke,
- d) korišćene metode u cilju distribucije učinaka,
- e) prirodu regulatornog okruženja.

Geografski segment je jasno različit sastavni deo preduzeća, koji posluje u posebnom ekonomskom okruženju. Geografski segment je podložan riziku i prinosu različitom od drugih delova preduzeća.

Segment o kome se izveštava predstavlja poslovni ili geografski segment za koji se zahteva da informacije budu obelodanjene prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 14. Prema ovom standardu segmente treba shvatiti kao:[10]

- a) Deo preduzeća koji proizvodi jedan proizvod ili grupu proizvoda, kao i deo preduzeća koji pruža uslugu ili grupu srodnih usluga, predstavlja poslovni segment.
- b) Delovi preduzeća koji su geografski razdvojeni, bez obzira da li proizvode iste proizvode ili grupu proizvoda i da li pružaju iste usluge ili grupu usluga, čine geografski segment.

Poslovni ili geografski segment treba identifikovati kao segment o kome se izveštava, ako je veći deo njegovog prihoda zarađen od prodaje eksternim kupcima.

U praksi postoje dva oblika segmenta preduzeća:

1. profitni centri, i
2. investicioni centri.

Profitni centri predstavljaju:

- a) a)zaokružene proizvodno-prodajne segmente,
- b) b)deo preduzeća koji ima neophodnu kritičnu masu direktnih troškova i prihoda koji su pod kontrolom menadžera segmenta,
- c) c)deo preduzeća kojem je odlučivanje o prihdima i troškovima preneto sa uprave preduzeća na menadžere segmenta, koje uz pomoć rezultata poslovanja kontroliše i motiviše uprava preduzeća.

Investicioni centri su segmenti preduzeća u kojem menadžeri pored odluka o troškovima i prihodima, donose i odluke o sredstvima i izvorima sredstava koja su vezana za investicioni centar. Kod investicionih centara javljaju se rashodi finansiranja, a mogu se pojaviti i prihodi finansiranja. Kontrola i motivisanje menadžera investicionih centara vrši se preko stope prinosa na angažovana sredstva.

Cilj izveštavanja po segmentima preduzeća je da pomogne korisnicima finansijskih izveštaja da bolje:

- 1.razumeju performanse preduzeća,
- 2.ocene rizike i prinose preduzeća,
- 3.prosude o preduzeću kao celini.

Mnoga preduzeća proizvode grupe proizvoda i usluga ili posluju u različitim geografskim područjima sa različitim stopama rentabilnosti, mogućnostima rasta i rizika. Informacije o različitim vrstama proizvoda i usluga preduzeća i njegovim operacijama na različitim geografskim područjima, nazivaju se informacije po segmentu. Informacije segmenata preduzeća su važne za procenjivanje prinosa i rizika diversifikovanih i multiproizvodnih preduzeća. Takve informacije ne mogu se dobiti iz agregiranih podataka na nivou preduzeća kao celine.

Izveštavanje po segmentima preduzeća je u osnovi sredstvo za maksimiranje dobitka u dugom roku, što predstavlja vrhunski cilj poslovanja preduzeća. Bilansiranjem finansijskog rezultata po segmentima preduzeća, menadžment preduzeća dobija informacije o tome, koliko svaki segment doprinosi ostvarenju dobitka preduzeća. Na osnovu tih informacija menadžment preduzeća preduzima sledeće:

1. Podstiče rast i razvoj onih segmenata preduzeća čiji je doprinos ostvarenju dobitka najznačajniji.
2. Segment preduzeća koji ima nezadovoljavajući rezultat je predmet posebne pažnje menadžmenta preduzeća. Menadžment preduzeća analizira i pokušava da otkloni uzroke nezadovoljavajućeg finansijskog rezultata datog segmenta preduzeća. Ako se uzroci lošeg rezultata ne mogu otkloniti, menadžment preduzeća ukida taj segment preduzeća, osim ako je dotični segment povezan sa drugim segmentima preduzeća, tako da njegov nestanak ugrožava uspeh ili opstanak drugih segmenata.

Drugi važan razlog segmentiranja preduzeća je izgradnja motivacionog mehanizma preduzeća. Izgradnja i operacionalizacija motivacionog mehanizma odnosi se pre svega na rukovodioce segmenata preduzeća, koji predstavljaju srednji sloj menadžera preduzeća. Motivacioni mehanizam za srednji sloj menadžera preduzeća ne može se izgraditi i operacionalizovati bez bilansiranja finansijskog rezultata segmenata preduzeća. Motivacioni mehanizam segmenata sastoji se u tome, da se putem posebne procedure računovodstvenog planiranja utvrde standardi za merenje uspeha menadžera. Ostvareni rezultati menadžera upoređuju se sa standardom, a sa menadžerima se zaključuju posebni ugovori.

Zakonska računovodstvena regulativa u većini zemalja regiona nije uskladen sa Međunarodnim računovodstvenim standardom¹⁴. Izveštavanje po segmentima. To je slučaj sa mnogim zemljama koje se nalaze u fazi tranzicije. Ovo se negativno odražava posebno na velika, multiproizvodna, diversifikovana i dislocirana preduzeća. Ovo stanje negativno utiče i na ona preduzeća koja su upućena na inostrano tržište, a čijim se vlasničkim i dužničkim hartijama od vrednosti trguje na berzi

Šerif Šabović

efekata. Sve to nameće prioritetsnu obavezu usklađivanja internog računovodstvenog izveštavanja sa zahtevima MRS14.

ZAKLJUČAK

Kvalitetno finansijsko izveštavanje, računovodstvo i revizija, vremenom sve više dobijaju na značaju. Povećava se broj finansijskih izveštaja, broj korisnika i institucija za kontrolu kvaliteta finansijskog izveštavanja. Poboljšanje kvaliteta finansijskog izveštavanja, pored računovodstva i revizije obuhvata usvajanje i ispunjenje relevantnih delova *acquis communautaire* i najbolje međunarodne prakse i standarda. Jačanje regulatornog i nadzornog okvira za finansijske posrednike i finansijsko tržište u skladu sa EU pravom i praksom, predstavlja prioritet za zemlje regiona u sferi finansijskih usluga.

Za potrebe finansijskog izveštavanja naročito je važna primena MRS 1 – Prezentacija finansijskog izveštavanja i MRS 14 – Izveštavanje po segmentima. Proces implementacije MRS 1 u većini zemalja regiona veoma je intenzivan ili je završen u određenim zemljama. Međutim, primena i usaglašavanje MRS 14 u većini zemalja je na samom početku, i to bez bilo kakvih konkretnih rezultata.

Instrumenti bilansiranja poslovnog rezultata preduzeća u uslovima krize su raznovrsni. Oni imaju uticaj na materijalnu sadržinu bilansa preduzeća, njegov finansijski položaj i finansijski rezultat. Instrumenti i mere koje dovode do procenjivanja aktive na nižem nivou i procenjivanja pasive na višem nivou, poboljšavaju finansijski položaj, a smanjuju finansijski rezultat preduzeća i obrnuto. Mere koje dovode do procenjivanja aktive na višem nivou, a pasive na nižem nivou, povećavaju finansijski rezultat, a pogoršavaju finansijski položaj.

REFERENCE

1. Prof. dr. Uroš N. Ćurčić: Bankarski portfolio menadžment, Novi Sad, 2002.god.
2. Heinen prof. Dr Edmund: Handelsbilanzen, Wiesbaden, 1982.god.
3. Malinić D. Slobodan: Upravljačko računovodstvo i obračun troškova i učinaka, Ekonomski fakultet u Kragujevcu, 2005.godine.

4. Frederic S.Mishkin: Monetarna ekonomija, bankarstvo i finansijska tržišta, sedmo izdanje, Data status, Beograd, 2006.god.
5. Rodić Jovan: Računovodstvene politike, Računovodstvo br.9-10/2004, SRRS, Beograd
6. Jovan Rodić, Gordana Vukelić, Mirko Andrić: Teorija, politika i analiza bilansa, Poljoprivreni fakultet u Beogradu, 2007.god.
7. Stefanović Radoslav: Bilansiranje u redovnom godišnjem zaključku, Finansijsko računovodstvo II, SRRS, 1998.god.
8. Todorović Zoran: Finansijski izveštaji kao instrumenti poslovnog komuniciranja, Zbornik radova sa XXXVII Simpozijuma SRRS, Zlatibor, 2006.god.
9. Šabović Šerif: Finansijsko računovodstvo, Ekonomski fakultet Priština u Kosovskoj Mitrovici, 2009.godine.
10. Šabović Šerif: Menadžersko računovodstvo i obračun troškova, Ekonomski fakultet Priština u Kosovskoj Mitrovici, 2010.god.
11. Dr. Vasiljević Branko: Rizici u bankarskom poslovanju, Fokus, Beograd, 1990.god.
12. Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja (IFRS), prva knjiga SRRS, Beograd, 2005.god.

IMPACT OF THE CRISIS ON THE ACCOUNTING SYSTEM

Šerif Šabović

Faculty of Economy Priština in Kosovska Mitrovica

Abstract: Reliable accounting system is the basis of the market economy functioning. Financial statements, accounting and auditing provide relevant information on the financial position and performance of company's business. The need for improved financial reporting, accounting and auditing is a general trend in all financial systems. This is caused by the emergence of the financial crisis and the crisis in corporate governance. Today the financial crisis has a global character.

Key words: financial statements, accounting and auditing, the global financial crisis, corporate governance, acqis communautaire and the International Accounting Standards, reporting by segments of the company.

*Prihvaćeno za objavljivanje:
28.01.2011*